

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 201

Doğu'da ve Batı'da **İNSAN HAKLARI** (Kutlu Doğum Haftası : 1993-94)

ANKARA 1996

HZ. PEYGAMBERİN GETİRDİĞİ İNSAN HAKLARI

M. Emin DEMİRÇİN

İslâm'da insan hakları ve temel hürriyetler Kur'an ayetleri ve Allah Resulü'nün açıklama ve uygulamaları ile belirlenmiş olup Asr-ı Saadetten bu yana 14 asırlık bir geçmişe sahiptir.

Batıda ise insan hakları yüzyıllar süren mücadeleler sonucu Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 1948 yılında kabul edilmesiyle insan hakları ve hukuku uluslararası nitelik kazanmıştır. Peygamber (S.A.V.) in insan hak ve hürriyetlerinin temelleri olan eşitlik, kardeşlik, hürriyet, adalet, hakkaniyet, can güvenliği, mülkiyet hakkı, şeref ve haysiyetin korunması, aile ve kadın hakları, görev, sorumluluk ve diğer ekonomik ve sosyal hakları vurguladığı Veda Hutbesinde insanlık tarihinin günümüzdeki anlamı ile ilk insan hakları beyannamesi niteliğindedir.

Neye göre insan hakları?

İnsan haklarını kendi değer yargıları ve çıkarlarına göre değerlendiren batı dünyası, çıkarlarına dokunulmadığı yerde, insan hakları meselesini rahatlıkla unutabiliyorlar.

Bugünlerde insan hakları Türkiye'nin gündeminin başlarında geliyor. Biz müslümanlara göre insan haklarının ana hatları 632 yılında Resullulah (S.A.V.) tarafından, Veda Hutbesinde çizilmiştir. Bu bakımdan insanlık bu çerçeveye ne kadar ulaşabilmiş ise o kadar mutludur.

Fakat bütün dünyada insan haklarının tarihi verilirken ağızbirliği edilmişçesine Avrupa tarihi göz önüne alınarak, Fransız ihtilali ve sonrası, Avrupa'da meydana gelen bu yoldaki gelişmeler sıralanır. Bu gelişmenin son safhası olarak II. Dünya Savaşı sırasında bir araya gelen ABD Başkanı (Roosvelt) ve İngiltere Başkan (M. Churchill) Atlantik Şartında insan haklarının önemine değinmişlerdir. 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesinde de hayat hakkı ile din ve vicdan hürriyeti, teşkilatın temel amaçları arasında zikredilmiştir. Nihayet 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir.

Bir bakıma bu yaklaşık üçyüz yıldır dünyanın “Eurocentric”leştirilmesi (Avrupa merkezlilik) hadisesinin mantıklı bir sonucu veya devamıdır. Yani dünyanın herşeyi ile Avrupalı değerler merkez ve temel kabul edilerek yorumlanıp değerlendirilmesi hadisesidir. Bu suretle kavramlar her ne kadar evrensel boyutlu gösterilse de Avrupa içerikli ve tariflidir.

Bu Avrupa için normaldir de, onun dışındaki dünya için düşünülmesi gereken bir durumdur. Avrupa merkezlilik o hale gelmiştir ki, burnumuzun dibindeki, doğu ve güneydoğu komşularımızın bulunduğu bölgelere biz de “Ortadoğu” diyoruz. Hatta daha garibi Endonezyalı müslümanlar bile bu bölgeyi aynı adla çağırıyorlar... Niçin mi? Çünkü bu topraklar Avrupa, özellikle İngiltere için Ortadoğu’dur. Uzakdoğu Çin Sedi, Yakındoğu’da Anadolu ise Arap dünyası da Ortadoğu olmalıdır. Bu, dünyayı Avrupa merkezli pergelle ölçme mantığının bir ürünüdür. Bu durumun insan hakları konusunda da geçerli olduğunu söylemiştik.

Modern İnsan Hakları Metinleri ve Veda Hutbesi

Milletler birleşerek insan hakları için teminatlar arıyorlar... Halbuki 1400 yıl önce bu mesaj verilmiştir. Sözlerin gönüle en hoş işleyeni muhakkak ki Allah’ın kelmadır. Onun ilhamıyladır. Arafat meydanında sarfedilenler... Rabbinin emirlerini ifa edip yeryüzüne iman ağacını bir daha sökülmez şekilde dikdikten sonra Resülullah asırlar sonra gelecek İslâm milletlerine ezel ve ebed mefhumu içinde koca alemin kulaklarına veda mesajını ulaştırıyordu. Bu hitabe aynı zamanda yorulma ve usanma bilmeyen bir gayretle Allah yolunda 23 yıllık mücadelenin sonunda emaneti yerine getirmiş, ümmetini uyarılmış bir nebinin nesillere ve tarihleri yönelik muazzam bir vasiyetidir. Bu cihan şumul mesajında daha çok umumî bir hitap şekli olan “Ey insanlar” hitabını kullanmış, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 1, 2, 7 ve 8. maddelerinde belirtilen eşitlik, kardeşlik, adalet ve hakların korunması gibi hususları şöyle ifade buyurmuşlardır :

Ey İnsanlar.

Rabbınız birdir, babanızda birdir. Hepiniz Adem’in çocuklarısınız. Adem ise topraktandır. Allah yanında en değerliniz ona en çok saygı göstereninizdir. Arabın Arab olmayana “Allah’a saygı” ölçüsünden başka bir üstünlüğü yoktur.

Mü’minler,

Müslüman müslümanın kardeşidir. Böylece bütün müslümanlar kardeş-

tir. Din kardeşine ait herhangi bir hakka tecavüz etmek, gönül rızası olmadıkça başkası için helâl olmaz. Haksızlık yapmayınız ve haksızlığa da boyun eğmeyiniz.

Peygamber (S.A.V.) inançtaki tevhidi, fıtrattaki birliği yani insanların ortak kökeninin topraktan yaratılan Adem (A.S) olduğunu hatırlatarak bütün insanların, sonradan ortaya çıkan ırk, dil, renk, servet gibi farklılıklara bakılmaksızın bir "iınşan kardeşliği" meydana getirdiklerini ve bu suretlede "Allah'a saygı" ölçüsü dışında herhangi bir üstünlüğe sahip olmayacaklarını veciz ve çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir. Peygamberimiz burada ayrıca hukuka, adalet ve hakkaniyet prensiplerine saygı, hakların kötüye kullanılmaması ve başkalarının hürriyetlerine müdahale edilmemesi gerektiğine işaret ederek zulüm ve haksızlık karşısında direnme haklarının kullanılması ve haksızlıklıkların önlenmesi durumunu belirtmiştir. Bu itibarla adalet, eşitlik ve hakkaniyet prensiplerinin çiğ-nendiği toplumlarda barış; insan, şeref ve haysiyetine saygı; maddî ve manevî kalkınmadan söz edilemez.

Hayat Hakkı, Mülkiyet Hakkı, Şeref ve Haysiyetin Korunması:

İslâm, kişinin maddî ve manevî varlığını bir bütün ve bu dünyada yaşamasını en tabii bir hak olarak telakki eder. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyanname-sinin 3, 12, 17. maddelerinde yer alan hayat hakkı, mülkiyet hakkı, şeref ve haysiyetin korunması gibi hususları beyanla Allah Resulu şöyle buyurmuştur:

İnsanlar,

Bugününüz nasıl mukaddes bir gün, bu ayınız nasıl mukaddes bir ay, bu şehriniz nasıl mukaddes bir şehir ise biliniz ki canlarınız, mallarınız ve namuslarınızda öylece mukaddestir. Her türlü tecavüzden korunmuştur.

Ashabım,

Sakin benden sonra eski sapıklılıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız. Cahiliye devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdul Muttalib'in torunu (amıca-zadem) Rabia'nın kan davasıdır. Buna göre anarşi ve kargaşa, kan gütmeye ve intikam alma, can ve mal güvenliğini ortadan kaldıran sapıklıklar cahiliye adetlerindedir.

İlk defa kendi aile çevresinden bir kan davasını ortadan kaldırılması da onun eşsiz liderliğinin bir örneğidir. Burada can güvenliği insanda fıtrî bir temayül olan mülkiyet hakkı, manevî yönünü bütünleyen namus ve şeref hasyetin kutsiyeti ve dokunulmazlığı ile birlikte ifade edilmiştir.

Ekonomik ve Sosyal Haklar

İslâm, ekonomik alanda hayatın kazanılması için, yapılacak mücadelede herkese fırsat eşitliği tanımıştır. Ancak üretim, bölüşüm ve tüketim faaliyetlerinin, adalet ile eşitlik standartlarına uygun düşmesi için, bunlara bazı sınırlar çizilmiştir. Allah Resûlünün ekonomik ve sosyal hak ve ödevlere ilişkin açıklamaları şöyledir:

Ashabım,

Faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Lakin borcunuzun aslını vermek gerekir. Allah'ın emri ile faizcilik artık yasaktır. Cahiliye devrinden kalma bu çirkin adetin her türlü sü ayağının altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmutalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir.

İslâm'ın iktisadî görüşü batıdaki ilim sisteminin aksine kompartmantaldır. Bağımsız ilim halinde değildir. Zira İslâm bir vahdettir, bütündür. İslâm'ın iktisadî görüşü diğer bütün safhalarına bağlıdır. Ama İslâm'ın iktisadî hükümleri, diğer iktisadî doktrinlerden ayrılır. Bağımsızdır, Batı sistemlerinin dayandığı model "maddî insan" modelidir. "iktisadî adam" tipi... Bütün düzenlemeler, elektronik beyin gibi menfaati varsa adım atan bu model üzerindedir. Bizler, iktisadî adam modeli yerine bir "müslüman adam" modeli koymak zorundayız. İslâm dünyası istikbalde ciddi neticeler doğuracak kritik bir devrede bulunuyor. İslâm ülkeleri arasındaki ihtilaf ve görüş ayrılıkları bütün gelişmiş ülkelerin istifade ettikleri bir vasıta haline geldi. Anlaşmazlık soğuk ve sıcak savaşlar son bulmadıkça İslâm dünyasının iktisadî ilerleme sağlaması mümkün değildir.

İslâm ülkelerinde iktisadî ilerleme ancak İslâm birliği ile olur. Müslüman ülkelerin piyasaları gelişmemiştir. Kendilerine siyasi ve iktisadî baskı uygulanmaktadır. Bu gibi maniler İslâm dünyasındaki ilerleme hareketlerine engellemektedir. Eğer bir ortak pazar kurulursa sağlanan iktisadî ilerlemeler İslâm ülkelerinin sosyo-ekonomik yapılarını ve milletlerarası münasebetlerini de değiştirecektir. Artık İslâm birliğinin gerçekleşmesi zaruri ve hayati bir mahiyet kazanmaktadır.

XIX. asırda Almanya'nın siyasi birliğe kavuşmasına bir iktisadî birlik, "zollverein" gümrük birliği öncülük etti. İkinci Dünya savaşından sonra, bir Avrupa Birleşik Devletleri kurmayı hedef tutan Avrupa ülkeleri ilk adım olarak Avrupa Ortak Pazarı (AET) kurdular. Bu iki örnek bir ortak pazarın İslâm iktisadını sağlamakta oynayacağı rolü göstermektedir. Bugüne kadar İslâm dünyası, sahip olduğu kaynakların çoğunu gelişmiş milletlere hammadde olarak sattı. Avrupalılar ticaret alanlarını genişletmek ve zengin hammadde kaynaklarına el

koyabilmek için, Asya ve Afrika'yı masa başında pergel ve cetvelle çizdikleri yapay sınırlarla küçük küçük devletlere ayırmışlar. Afrikanın haritasına bakarsanız bu yargının ne kadar doğru olduğunu kolaylıkla görürsünüz. Bahreyn, Kuveyt, Katar, Umman, Tunus, Lübnan ve benzeri ülkeler de, Avrupalıların, müslümanların yeraltı zenginliklerini ülkelerine taşıyabilmek amacıyla ortaya çıkardığı şekil devletlerdir.

Veda Hutbesinin Düşündürdüğü Diğer Hususlar

Peygamberimiz veda hutbesine şöyle devam ediyor:

Ashabım,

Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin. Hediyeler hediye ile karşılır. Başkalarına kefil olan kefaleti üzerine alır.

Ey insanlar,

Allah herkese düşen miras hakkını Kur'an'da bildirmiştir. Mirasçılar için ayrıca vasiyetname yapmaya gerek yoktur.

İslâm, murisin bıraktığı mal ve haklar üzerinde hak sahibi olan mirasçılar ve bunların saklı paylarını belirtmiştir. Varislerin haklarını korumak ve adaleti gözetmek kaydıyla mal bırakma yolunu açık tutmuştur. İslâm hukuku, başka mirasçılar bulunsa dahi eşi mirastan mahrum etmemiştir.

Diğer taraftan Resulullah (S.A.V.) toplum ilişkilerinde güven duygusunun hakim olmasına işaret ederek emanetlerin sahibine verilmesini, kefilin kefaletinden, sorumlu bulunduğunu ve hediyelerin karşılıklı olduğunu beyan etmiştir.

Kadın Hakları ile Aile

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 16. maddesinde düzenlenen evlilik ve aile konusunda sevgili Peygamberimiz (S.A.V.) şöyle buyuruyor:

İnsanlar,

Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Tanrı emaneti olarak aldınız. Onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde haklarınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, kadınlarınızın aile şerefini, hoşlanmadığınız hiç kimseye çiğnetmemenizdir. Kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları, örf ve adete göre onların her türlü yiyecek, giyecek ve ihtiyaçlarını karşılamadır. Onlar sizin haklarınıza riayet etsinler, siz de onlara nezaketle mua-

mele edin. Bir kadını, kocasının izni olmadıkça onun malından bir şeyi başkasına vermesi helâl olmaz. Çocuk kimin nikâhı altında doğmuş ise ona aittir. Ve zina suçunu işleyen kişi, çocuk üzerinde hak iddia edemez. Bunlar hesabını Allah görecektir. İslâm, insanların sağlıklı nesiller yetiştirilerek insanlığın bekası için evlilik bağının “nikâh” müessesesinin gerekliliğine ve kudsiyetini ifade etmiştir.

İslâm toplumu, aksiyonunu çağa kabul ettirmemiş bir büyük güçtür. Kendi içinde bin parçaya bölünmüş bu büyük güç, sahip olduğu ilâhî emaneti, Kur’an gerçeklerini, insanlığa sunabilmesi için, öncelikle kafa ve gönül ile ilgili iç rahatsızlıklarını olumsuz şartlanmalarını gidermek zorundadır.

İslâm’ın ideali insan idealidir. İnsanoğlunu tam manasıyla İslâm olmuştur. Ruhsuz insan, İslâm’ın modelleştirdiği insan değildir. İslâm Kur’an-i Kerim ve Sünnet-i Seniye’nin kalıbında ideal insan örneği vermiştir. Zaten din duygusu beşeriyetle doğmuş ve beşeriyetle birlikte devam edecektir.

Malumdur ki, her canlı gibi bizim dünyamız da madde ve ruhtan ibarettir. Görülebilen herşey maddedir. Maddeleri hareket ettiren ruh Allah’ın emrindedir. Yeryüzünün ruhu ise Kur’an’dadır. Her insan, gönül bağından bir telefon şebekesi gibi bu Kur’an ipliği ile Allah’a bağlıdır. Onun için Kur’an’la alâkasını kesen her insanın Allah’la olan bağlantısını kesmiş demektir. İdeal yükselmek isteyen insan hayatının mihveridir. Bu sebepten ferdi ve ictimai hayatının üstünlük mimarı bu idealin kuvvet ölçüsü ile olur. Sağlam idealden mahrum olan insan er-geç çürüyüp çökmeğe mahkûmdur.

Dünya Sulhu ve İslâm Barış Çağrısı: Hilf-ul Fudul

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’ne, Mekke’de yerli olsun yabancı olsun zulme uğramış kimse bırakmayacağız. Zulme meydan vermeyeceğiz. Mazlumlar, zalimlerden hakkını alıncaya kadar mazlumlarla beraber hareket edeceğiz. Denizlerde su kalmayınca, Hıra ve Sebir dağları yerlerinden kopup silininceye, Ka’be’ye istilam ibadeti ortadan kalkıncaya kadar ahdimizde sebat edeceğiz.

Mekke’de bir evde toplanan uluların faziletin (Hilf-ul Fudul)den sonra bir asr-ı saadet doğmuştu. Güçsüzün, yoksulun, yetimin, dulun, mazlumun, devletin teminatı altında olduğu; Halife-i müslüminin sırtında yoksula nevale taşıdığı... kurdun ısırığı koyunun hesabının devletten sorulduğu.. hizmetlinin efendi ile aynı sofraya oturduğu; çalıştırılana gerçek hak ettiğinin alınını teri kurumadan verildiği; mülkiyetin haysiyetin, ve ırzın korunduğu; tek ve toplu köleliğin kalktığı hazinenin kilitlessiz, nöbetçisiz muhafaza edildi; soy ve renk hakimiyetinin

sona erdi; müslümanlarla musevilerin aynı “şehir devlet”te emniyetle yaşadıkları bir asr-ı saadet...

Böylece sosyal barışın, siyasi barışın, iş barışının, aile barışının iç ve dış barışın sağlandığı bir ortam doğurmuştur.

Buna karşı 1789 demeci neyi getirdi?

İslâmiyet bir dindir. Sadece Hukuk, sadece itikat, sadece ibadet hatta sadece muamelet değildir, bir dindir, bütün bir hayat nizamıdır.

Sonuç olarak Veda Hutbesi’ndeki lahuti seda ile; Resulullah (S.A.V.) insanın yolunu temizleyip ona fikri tekamülün ve medeniyetin yolunu açmıştır.